
CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE İLKÖĞRETİM II. KADEME VE LİSELERDE COĞRAFYA DERSİ VE MÜFREDATININ DEĞİŞİMİ

Yard. Doç. Dr. Halil İbrahim Taş*

Özet

Bu makale, ilköğretim ikinci kademe (orta okul) ve lise seviyesinde, coğrafya eğitiminde Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar yapılan değişiklikleri sunmaktadır. Bu değişiklikler belirli periyotlar halinde, ders programları, öğretim metotları, coğrafya dersinde kullanılan materyaller ve ölçme değerlendirmeyi içine alacak şekilde incelenmiştir. Coğrafya eğitimine ayrılan zaman, konuların içeriği ve ders isimleri bakımından dünyanın bir çok ülkesine göre karmaşık bir yapı göstermektedir. Bunda, ülkemizin jeopolitik konumunun önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, ülkemizdeki politik kararsızlıklar zaman içerisinde coğrafya eğitiminde dalgalanmalara neden olmuş, bazı dönemlerde coğrafya eğitimi eğitim müfredatları içinde ihmal edilmiştir. Coğrafya eğitiminde sürekliliğin korunamaması ve çok detaylı programların hazırlanmamış olması, bütün öğrencilerimizin aynı oranda coğrafya bilgisine sahip olmalarını engellemektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya Eğitimi, Ders Programları, Lise ve İlköğretim Okulları

* Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Coğrafya Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Balıkesir.

Abstract

This paper presents an overview of Turkish geographic education at the high school level in terms of geography curricula, teaching methods, teaching materials, and assessments. Geographic education system was reviewed and investigated starting from the beginning of 20th century until 1990s. Turkish high schools are very complex and developed in terms of time allocation, richness of content, and course numbers. The geopolitics of the country has played a big role in geographic education as well. However, the instability of the political system has caused fluctuation over time and geographic education sometimes became very neglected and some periods of time became very powerful in school curricula.

Key Words: *Geographic education, Geography curricula, K-12 schools, High school geography curriculum*

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE İLKÖĞRETİM II. KADEME VE LİSELERDE COĞRAFYA DERSİ VE MÜFREDATININ DEĞİŞİMİ

Middle and High School Geography Curriculum Changes since the Beginning
of 20th Century in Turkey

Giriş

Türkiye, coğrafi olarak Asya, Afrika ve Avrupa arasında nüfusunun çok büyük bir kısmı Müslüman doğu kültürleri ile batı kültürlerinin karşılaşma noktasında yer almaktadır. Ancak kabaca son 150 yıllık süreç içerisinde takip edilen batılılaşma politikası, Türkiye’de batı kültürünün çok geniş kitleleri etkilemesine yol açmıştır. Bu süreç içerisinde geleneksel medrese eğitiminin yanında, eğitim sistemimizde önemli değişiklikler yapılmış, batılı anlamda ilk kez ilk, orta ve lise tipi okullaşmaya hız verilmiştir. Bütün bu çabalara rağmen, 20. yy.ın başında Anadolu’da yaşayan insanların çok az bir kısmı ilk, orta ve lise eğitimi alma şansına sahipti. Okcabol’a göre (1980) 20. yy.ın başından Cumhuriyetin kurulmasına kadar geçen süre içinde hemen hemen her büyük şehirde ilk ve orta okula rastlanırken, lise İstanbul dışında sadece bir kaç büyük şehirde bulunmakta ve hiç bir kırsal yerleşim merkezinde okul bulunmamakta idi. 1923’te İstanbul dışında bir kaç idadi dışında hemen hemen hiç okul yoktu. Bu yeni tip ortaokullar (rüştiyeler) ve liselerde (sultani) okutulan dersler tamamen batı ülkelerdekine (Fransız ve Alman) benzer bir müfredat takip edilmiş, ağırlıklı olarak pozitif ilimler okutulmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Milli Eğitim sistemimiz yeniden düzenlenmiş ve 1924 yılında Milli Eğitim Temel Kanunu ile tamamen değiştirilerek, ilk öğretim bütün Türkler için zorunlu hale getirilmiştir. Bu çalışmaların bir sonucu olarak okula devam eden öğrenci sayısında önemli

artışlar sağlanmıştır. Örneğin, 1958’de okula devam eden öğrenci sayısı 1923’de devam eden öğrenciler ile kıyaslandığında sekiz defa daha fazla olduğu görülürken, aynı dönemde okullaşma oranı dört defa, öğretmen oranı ise beş kat artmıştır. Yine aynı dönemde okullaşma oranı nüfus ile kıyaslandığında 2.5 kat daha fazla artış olduğu anlaşılmaktadır (Maynard 1961).

Ortaokullar ve liselerde uygulanan coğrafya dersinin adı ve içeriği, bu tarihten günümüze kadar sürekli değişiklikler göstermiştir. Zaman zaman coğrafya dersleri liselerin bazı bölümlerinde müfredat dışına itilmiş, zaman zamanda öne çıkarılmış ve müfredat programlarında verilen coğrafi bilgiler sürekli değiştirilmiştir. Zaman zaman coğrafya eğitimi adına önemli girişimlerde bulunulurken, zaman zaman da coğrafya eğitiminin milli eğitim sistemimiz içindeki yeri açık olarak ifade edilememiştir.

Bu makalenin amacı İlköğretim II. kademe (ortaokul) ve liselerde coğrafya eğitiminin Türkiye’de 20. yy.ın başından günümüze kadar göstermiş olduğu değişiklikleri karşılaştırıp, özetlemek ve bu farklılıkların nedenlerini analiz etmektir.

Türkiye’de Coğrafya Eğitiminin İlk Yılları

Gerek Cumhuriyetten önce ve gerekse Cumhuriyetten sonra yaygın eğitim kurumlarımızda eğitim müfredatlarının bir parçası olarak coğrafya dersleri hep okutula gelmiş, öğrencilerin coğrafya dersleri ile bir genel kültür olarak çevresinde olan bitenleri ve vatan sevgisini kazanmaları istenmiştir. Örneğin 20. yy.ın hemen başında rüştiyelerde okutulan dersler arasında coğrafya derslerinin de olduğunu bilmekteyiz. Hatta kızlar rüştiyesinde okutulan dersler içinde coğrafya dersi 2. ve 3. sınıflarda haftada iki saat, 4. sınıfta bir saat okutulmuştur (Ergin1939).

1915 yılında liselerin (sultani) bütün sınıfları fen ve edebiyat diye ikiye ayrılmış ve bütün sınıflarında coğrafya dersi birer saat okutulmuştur. Aynı yıllarda jeoloji dersi lise 1. sınıfta birer saat, kozmoğrafya dersi ise lise son sınıflarda haftada iki saat okutulmuştur (Tablo-1). Bu dönemde dikkati çeken

başka bir uygulama ise günümüzde coğrafya içinde gösterilen bazı konuların (Jeoloji ve Kozmoğrafya gibi), Osmanlı'nın son zamanlarında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ayrı ayrı ders olarak okutulmasıdır. Örneğin, kozmoğrafya Osmanlı döneminde ayrı bir ders olarak okutulurken Cumhuriyetin ilk yıllarında lise son sınıflarda matematiğin içerisinde okutulmaya başlanmıştır (Tablo-3).

Tablo-1: 1915 Yılındaki Sultanilerde Okutulan Coğrafya ve Coğrafya ile İlgili Derslerin Haftalık Dağılımı

	Lise 1		Lise 2		Lise 3	
	Fen Bölümü	Edebiyat Bölümü	Fen Bölümü	Edebiyat Bölümü	Fen Bölümü	Edebiyat Bölümü
Coğrafya	1	1	1	1	1	1
Jeoloji	1	1	-	-	-	-
Kozmoğrafya	-	-	-	-	2	2

Kaynak: Maynard, 1961.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ders programları 1924-1930 yılları arasında yapılmış olup tamamen milli vurguları öne çıkarmakta, yeni rejimi ve onun değerlerini telkin etmekteydi. Bu dönemde hazırlanan ilk coğrafya müfredatının Cumhuriyet kurulmadan önceki durumunu hemen hemen koruduğu ve önemli bir değişikliğe uğramadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde coğrafya dersleri liselerin her sınıfında haftada bir saat okutulmuş, buna ilave olarak jeoloji dersi lise ikinci sınıfların fen bölümlerinde haftada iki saat ve kozmoğrafya dersi lise üçüncü sınıfların fen branşında haftada iki, edebiyat branşında ise bir saat teklif edilmiştir (Tablo-2).

1930 sonrasında dünyadaki sosyal değişmeye paralel olarak Türkiye'nin dışında olanları tanımaya yönelik müfredat programları içinde çalışmalar yapılmıştır (İşbir 1991). Bu dönem içerisinde (1938) yapılmış olan coğrafya müfredatına göre coğrafya dersleri lise 1. sınıf ve 2. sınıfların fen bölümlerinde haftada iki saat, lise 3. sınıflarda ise haftada bir saat okutulmuştur. Cumhuriyetin kurulmasından bu zamana kadar (1940'lara kadar) geçen uygulamalarda dikkati çeken bir başka uygulama ise lise son sınıflar hariç,

Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlköğretim II. Kademe ve Liselerde Coğrafya Dersi ve Müfredatının Değişimi

coğrafya derslerinin sadece fen bölümlerde okutulmasıdır (Tablo-3). 1938'e kadar geçen zaman içerisinde yukarıda bahsedilen değişikliklerin dışında 1927 ve 1934 yıllarında müfredat programlarında değişiklikler yapılmış, fakat coğrafya derslerinin haftalık ders saatinde önemli bir değişiklik olmamıştır.

Tablo-2: 1924 Yılındaki Liselerde Okutulan Coğrafya ve Coğrafya ile İlgili Derslerin Haftalık Dağılımı

	Lise 1	Lise 2	Lise 3	
	Fen Bölümü	Fen Bölümü	Fen Bölümü	Edebiyat Bölümü
Coğrafya	1	1	1	1
Jeoloji	-	2	-	-
Kozmoğrafya	-	-	2	1

Kaynak: Maarif Vekaleti 1340.

Tablo-3: 1938 Yılındaki Liselerde Okutulan Coğrafya ve Coğrafya ile İlgili Derslerin Haftalık Dağılımı

	Lise 1	Lise 2	Lise 3	
	Fen Böl.	Fen Böl.	Fen Böl.	Edebiyat Böl.
Coğrafya	2	2	1	1
Jeoloji	-	-	1	1
Kozmoğrafya	Matematik içine alınmıştır (algebra, geometri, trigonometri ve kozmoğrafya olarak)			

Kaynak: Kültür Bakanlığı, Lise Programı 1938.

Cumhuriyetin kurulmasından 1940'lı yıllara kadar geçen sürede orta okullarda da coğrafya dersleri lise programına çok benzerlik göstermiştir. 1925 tarihinde orta okullarda okutulan derslerin içinde coğrafya, 1. ve 2. sınıflarda haftada 2 saat, 3. sınıflarda ise 1 saat okutulmuştur.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte okullarda coğrafya dersi okutulmasına devam edilmiş fakat bu yetersiz kalmış, bu eksiklik ancak 1940'lı yılların başında konuşulmaya başlamıştır. Bu yıllara gelindiğinde lise müfredat programlarının ne kadar hantal ve kullanışsız olduğu çok yoğun bir şekilde tartışıldığı yıllardır. Antel ve Ararat (1939)'a göre eleştiriler şu noktalarda

yoğunlaşmaktaydı:

1. Müfredat programları gereksiz ve önemsiz bilgilerle dolu ve gereğinden fazla çok detayla öğrenciler boğuluyordu. Öğrencilerin ezberlemeleri istenen konular gerçek hayatta hiç ihtiyaç duyulmayan bilgiler ile dolu.
2. İçerik öğrencinin ilgisini çekecek tarzda düzenlenmemektedir. Konular arasındaki ilişkiler öğrencinin ilgisini çekecek şekilde gösterilmemiştir. Öğrenciler için bilgiler hep teorik olup gerçek hayattan örneklendirme yoktur.
3. Öğretmenlere verilen materyalin (ders kitabı dahil) nasıl öğrenciye aktarılacağı konusunda her hangi bir açıklama yoktur. Bundan dolayı, anlama ve düşünme yolları öğretilmemekte sadece gerçekler ezberletilmektedir.
4. Müfredat programları içindeki bazı programlar öğrencinin olgunluk seviyesi (yaşı) dikkate alınmadan hazırlandığı için, öğrencinin seviyesine uymamakta ve öğrenci öğrenme zorluğu çekmektedir.
5. Birbirine yakın bir çok dersler ve konular birbirine bağlantılı olarak anlatılamamaktadır.

Bütün bu tartışmalar sürerken sosyal bilimler içinde, halka milli birlik ve beraberlik duygusunu geliştirmek ve Cumhuriyet rejimini benimsetmek amacıyla, Türkçe, matematik ve fen dallarında Cumhuriyetin kurulmasında günümüze pek değişiklik yapılmamasına rağmen, sosyal bilimlerde (coğrafya dahil) 1940'lardan sonra hızla artan bir tempo ile dünyaya açılma ve dünyayı tanıma stratejisi güdülmüştür. Bu stratejinin bir parçası olarak coğrafya derslerinde ülkeler coğrafyasına ağırlık verilmiş ve bu durum 1982 yılına kadar devam etmiştir. 1982 yılında hazırlanan yeni ders programları ile ülkeler coğrafyasının yanında Türkiye coğrafyasına da ağırlık verilmiştir.

İlköğretim II. Kademe ve Lise Coğrafya Ders Programlarının Gelişim Süreci (1941 Sonrası)

Coğrafya eğitiminin lise ve orta okullardaki ders programları, 1940'lardan 1990'lara kadar farklı dönemlerde farklı uygulamaları

yansıtmaktadır. 1940 yılından önce coğrafya dersi lise ve dengi okullarda sınırlı ölçüde okutulmuş olup, kısıtlı ders araç gereçleri ile bu dersler verilmiştir. 1941 yılında toplanan 1. Türk Coğrafya Kongresi'nde ülkemizde coğrafya eğitiminin temelleri, amaç ve hedeflerinin neler olması gerektiği konusunda çalışmalar yapılmıştır. Bu kongre meyvelerini hemen kısa sürede vermeye başlamış, liseler ve dengi okullar için detaylı ders programları hazırlanmış ve coğrafya ana derslerden birisi olarak lise ders programı içindeki yerini almıştır. Bu ilk ders programı çok detaylı olmasa da ana çerçeveyi çizmiş, ve liselerde haftada iki saat zorunlu ders olarak okutulmasını sağlamıştır (Tablo-4). 1941 yılında yapılan ilk Türk Coğrafya Kongresine göre, coğrafya dersi öğrencilere genel coğrafi bilgileri vermeli ve bazı yetenekleri kazandırmalı, Türkiye'nin ekonomisi, sosyal yapısı ve fiziki durumunu öğrenmenin ötesinde vatandaşlık duygusu geliştirmeli idi. Bunların yanı sıra öğrenci, harita, plan, diyagram gibi görsel materyalleri yorumlayıp, kavrayabilmeli, farklı çizimleri anlamalı ve Türkiye'nin iklimi hakkında bilgi sahibi olmalı idi.

Tablo-4: 1941 Coğrafya Kongresi Sonrasında Ortaokul, Lise, ve Dengi Okullardaki Coğrafya Derslerinin Dağılımı

Orta Okullar	Sınıflar	HDS*
Genel Coğrafya	VI	2
Eski Dünya Kıtaları	VII	2
Türkiye Coğrafyası	VII	2
LİSELER		
Genel Coğrafya	IX	2
Ülkeler ve Bölgeler Coğrafyası	X	2
Türkiye Coğrafyası	XI	2
MESLEK LİSELERİ		
Genel ve Bölgesel Coğrafya	IX	2
Türkiye Coğrafyası	X	2

*Kaynak: Tebliğler Dergisi 1942. *HDS: Haftalık Ders Saati*

1941 yılında hazırlanan program ilk detaylı coğrafya ders programı olmasına rağmen, mükemmel ve hiç bir eksiği olmayan bir program da değildi. Özellikle orta okullardaki coğrafya dersleri öğrencinin seviyesine hiç uygun değildi. Bundan dolayı öğrenciler konuları anlamakta bir hayli zorluklar çekmekte idiler. Örneğin orta okul 1. sınıf coğrafya programı içindeki *Amerika kıtasının yer yüzü şekilleri* konusunu öğrencilere ezberletmenin ötesinde, pratikte bir faydası yoktu. Yine harita plan gibi konular müfredatın sonuna konmuş ve önemsizmiş gibi algılanmasına neden olmuştur ki bu önemli bir metot yanlışlığıydı. Aynı hatalar Orta okul 2. ve 3. sınıf müfredatında da tekrar edilmiş, *Eski dünya karalarının dağılışı, iklim, bitki örtüsü, Güney Afrika Birliği* gibi kavramsal ve sezgisel olarak öğrencilerin zorlandıkları konular müfredat içerisine alınmıştır (Doğanay 1992). Bunların ötesinde bu program oldukça başarılı bulunmuştur. Çünkü liselerin her sınıfında coğrafya dersi verilmesi öngörülmüş, haftalık ders dağılımı dengeli düşünülmüş ve son sınıflarda Türkiye coğrafyası verilmesi hedeflenmiştir ki bu oldukça *rasyonel* bir uygulamadır (Doğanay 1992, sayfa 15).

1941 yılı coğrafya müfredatı içerik ve haftalık ders saati olarak bazı değişikliklere uğrayarak 1970'lere kadar zenginleştirilerek uygulanmıştır. Örneğin 1947 yılında coğrafya dersi lise son sınıflarda haftada bir saate indirilmiş ve 1957 yıllarında lise 3 fen branşı dışında bütün sınıflarda tekrar haftada iki saat olarak okutulmuştur. Bu yıllarda jeoloji hala ayrı bir ders olarak okullarda okutulmaya devam etmiştir (Tablo-5 ve 6). Bu yıllarda coğrafya dersinin organize edilmesine baktığımız zaman genelden özele doğru bir yol takip edildiği anlaşılmaktadır. Birinci sınıflarda, fiziki coğrafya ve jeolojinin genel prensipleri, ikinci sınıfta ekonomik, politik ve ülkeler coğrafyası ve lise son sınıfta ise Türkiye coğrafyası şeklinde organize edilmiştir.

Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlköğretim II. Kademe ve Liselerde Coğrafya Dersi ve Müfredatının Değişimi

Tablo-5: 1947 Yılındaki Liselerde Okutulan Coğrafya ve Coğrafya ile İlgili Derslerin Haftalık Dağılımı

	Lise 1	Lise 2	Lise 3	Lise 4	
				Fen Bölümü	Edebiyat Bölümü
Coğrafya	2	2	1	-	-
Jeoloji	-	-	-	2	-

Kaynak: Milli Eğitim Vekaleti Lise Müfredat Programı (Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1952, sayfa 3)

1950'li yıllardaki ekonomik değişime paralel olarak sosyoekonomik, politik ve kültürel değişim, Türkiye'de coğrafya eğitiminin çeşitlilik göstermesine ve farklı uygulamaların olmasına neden olmuştur. Şu bir gerçektir ki hükümetlerin politik farklılıkları coğrafya eğitiminde çok önemli bir rol oynamış ve zaman zaman kısa süreli dönemlerde önemli değişiklikler yapılmıştır. Aynı zamanda bu, zaman içerisinde coğrafya eğitimi konusunda büyük dalgalanmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı, Cumhuriyetin kurulmasından günümüze sürekli yükselen bir coğrafya eğitiminden bahsetmek mümkün değildir. Yapılan değişikliklerin çoğu bir yenilik olarak ortaya çıkmış olup, reform denecek bir yenilik yapılamamıştır. İnsanlarımızın ilk defa şehirlere göç edip daha açık bir toplum hareketinin başladığı bu yıllar, aynı zamanda vatandaşlık eğitiminin ve milli konuların coğrafya dersleri içerisinde geniş ölçüde yer aldığı yıllardır.

Tablo-6: 1957 Yılındaki Liselerde Okutulan Coğrafya ve Coğrafya ile İlgili Derslerin Haftalık Dağılımı

	Lise 1	Lise 2		Lise 3	
		Fen Böl.	Edebiyat Böl.	Fen Böl.	Edebiyat Böl.
Coğrafya	2	2	2	1	2
Jeoloji	-	-	-	1	-

Kaynak: Tebliğler Dergisi Vol. XX, Sayı: 976, 1957

Bu yıllardaki yabancı sermayenin Türkiye'ye akmaya başlaması ile birlikte artık Türkiye'nin dış dünya da olup bitenlere bakmaya başlamasına bağlı

olarak 1947 ve 1957 yıllarındaki liselerin müfredat programlarında özellikle sosyal bilimler ve bunların içinde de coğrafya ve tarih gibi branşlar içinde Türkiye dışından konulara ağırlık verilmiştir. Bu durum 1970'lerin başında çok eleştirilmeye başlanmış, ve öğrencilerin çok detaylı bir şekilde Avrupa tarihi, Yüz Yıl Savaşları , Misisipi ırmağının uzunluğu, İngiltere'deki bir taşkömürü yatağının nerede olduğu ve Fransa'nın önemli şehirleri ve nüfusu gibi tamamen ezber gerektiren ve öğrenciyi direk ilgilendirmeyen bilgilerle yüklemenin bir ihtiyaç olup olmadığı sorgulanmaya başlanmıştır (Birsöz 1991).

1973 yılında *Modern Program* adı altında yeni bir müfredat programı hazırlanmıştır. Bu program 1941 yılı kararlarını esas almasına rağmen, lise ve dengi okullarda coğrafya eğitimini çok olumsuz yönde etkilemiş, ders adı ve saati önemli ölçüde değişmiştir (Tablo-7). Bu yeni program ile genel lise, endüstri meslek lisesi ve kız meslek liselerinin sadece birinci sınıf öğrencileri coğrafya derslerini alabileceklerdi. Bu okulların 1. sınıflarına haftada beş saat coğrafya dersi konup, üst sınıflara konmamasının nedeni, üst sınıflarda okuyan öğrencilerin fen bilimlerine daha fazla zaman ayırmalarını sağlamaktı. Sonuç olarak, genel liselerde okutulan haftalık beş (5) saatlik coğrafya dersi toplamı, sadece lise birinci (1.) sınıflarda toplanmış olup, diğer liselerde haftada iki (2) saatlik bir müfredata sıkıştırılmıştır.

Bu yeni programın en önemli olumsuz sonuçlarından bir tanesi, Türkiye coğrafyası dersinin programdan kaldırılması idi. Yeni müfredat programına göre coğrafya konuları beşeriyetin evi olarak dünya, geçmiş kültürler, iklim, karalar, denizler, okyanuslar ile beşeri ve ekonomik coğrafyayı kapsıyordu. Bu ders programı ile öğrenciler liseden mezun oldukları zaman, genel coğrafya bakımından eğitilmiş, fakat Türkiye coğrafyası bakımından ise hiç bir bilgiye sahip olmadan mezun oluyorlardı. İlave olarak, aynı problem bu dönemde orta okullarda da kendini göstermiş, ortaokullar müfredatında coğrafya dersleri kaldırılmış ve coğrafya konuları üniteler şeklinde sosyal bilgiler dersinin müfredatı içerisine serpiştirilmiştir.

Tablo-7: 1974-1980 Arası Uygulanan *Modern Program* İçerisindeki Coğrafya Dersinin Dağılışı

<u>Liseler</u>	<u>Sınıf</u>	<u>HDS*</u>
Genel Liseler	1	5
Endüstri Meslek Liseleri	1	5
Kız Meslek Liseleri	1	5
Ticaret liseleri	1,2,3	2
İmam Hatip Liseleri	1,2	2
<i>Kaynak: Doğanay 1989.</i> *HDS: Haftalık Ders Saati		

1980 askeri darbesi Türk Eğitim Sistemini derinden etkilemiş, bundan coğrafya dersleri de nasibini almıştır. İhtilalin hemen ardından yaklaşık sekiz yıldır uygulanmakta olan coğrafya müfredatı kaldırılmış ve yerine yeni müfredat programı uygulanmaya konmuştur. Bu program ile coğrafya dersi bir ölçüde istenilen seviyeye getirilmiştir. Yeni idareciler ve onların eğitim danışmanları Türkiye coğrafyası ve Türk tarihinin öğrencilere öğretilmesinin ne kadar önemli olduğunu anlamış olmalı ki, ders programları içinde milli coğrafya, milli tarih gibi dersler konmaya başlanmıştır. Bu müfredat içerisinde coğrafya dersleri hem haftalık ders saati, hem de ders çeşidi ve içerik olarak bir hayli zenginleştirilmiştir (Tablo-8).

Bu dönemde 9. sınıfta genel fiziki coğrafya dersi, 10. sınıfta dünya bölgeler coğrafyası ve lise son sınıfta (11. sınıf) Türkiye coğrafyası dersi verilmeye başlanmıştır. Türkiye coğrafyası sadece lise son sınıflarda veriliyor görünse de, 9. ve 10. sınıflarda verilen genel coğrafya içerisindeki konu örneklerinin büyük çoğunluğu Türkiye'den seçilmiş, bu şekilde Türkiye coğrafyası ağırlıklı bir şekilde program içerisinde yer almıştır. Örneğin, 9. sınıftaki fiziki coğrafyanın % 60'i, 10. sınıfta verilen dünya bölgeler coğrafyası dersinin % 60'i ve son sınıflarda verilen Türkiye coğrafyası dersinin içeriğinin % 70'inin Türkiye ile alakalı olması zorunluluğu getirilmiştir (Tablo-8).

Tablo-8: 1983-1987 Yılları Arasında Teklif Edilen Coğrafya Dersleri.

Orta Okullar	Sınıf	HDS
Milli Coğrafya-I	VI	2
Milli Coğrafya-II	VII	2
LİSELER		
Coğrafya-I (Genel Fiziki Coğrafya)	IX	2
Coğrafya-II (Dünya Bölgeler Coğrafyası)	X	2
Coğrafya-III (Türkiye Coğrafyası)	XI	2
<i>Kaynak: Tebliğler Dergisi, 1983.</i>		

Bu dönem içerisinde ortaokullarda sosyal bilgilerin yerine Milli Coğrafya-I ve II dersleri konmuştur. 1982 yılında hazırlanmış olan müfredat programları o zamana kadar verilen en iyi ve kapsamlı program olmasına rağmen, bazı eğitimciler Türk gençlerinin Türkiye'nin önemi konusunda yeterince eğitilmediklerini söyleyerek programın yetersizliğini savunmuşlardır. Doğanay (1992)'a göre 1980 devresindeki ortaokullarda okutulan Milli coğrafya dersi programı iyi düşünülmüş olmasına rağmen yazılmış olan ders kitaplarının bilimsel hatalar ile dolu olması ve Türkiye coğrafyasının ayrıntılı olmamasından dolayı ortaokullarda verilen coğrafya dersleri istenilen seviyede değildi. O'na göre 1941 yılından 1987 yılına kadar ortaokul ve liselerde verilen coğrafya dersleri bir çok eksiklerine rağmen doyurucu idi.

Ne yazık ki, Türk eğitim sistemindeki istikrarsızlık kendisini tekrar göstermiş ve bundan en çok etkilenen branşlardan birisi de coğrafya olmuştur. Coğrafya gibi uygulamalı bir bilim dalı istenilen seviyeyi bir türlü yakalayamamış, cumhuriyet dönemi boyunca amaçsız öğretim programları değişikliklerine gidilmiş ve 1987 uygulaması ile coğrafya derslerinin daha da zenginleşmesi beklenirken, büyük ölçüde okullarımızdan kaldırılmıştır. 1987'de başlatılan yeni uygulama ile coğrafya göstermelik bir ders konumuna getirmiştir. Bu yeni uygulama ile bütün ticaret ve endüstri meslek liselerinden coğrafya dersleri kaldırılmış ve lise 2. ve 3. sınıfların fen kollarında seçmeli hale getirilmiştir. Bu uygulamaya göre lise fen bölümleri ile ortaokul üçüncü

sınıflarda Türkiye coğrafyası lüzumsuz görülmüştür. Fen bilimlerdeki bazı sosyal konular seçmeli hale getirilerek akademik branşlaşmaya gidilmek istenmiştir. Bu yeni program ile ortaokullardaki Milli Coğrafya-I ve II derslerinde her hangi bir değişikliğe gidilmemiştir (Tablo-9). Bu dönemde müfredata yeni Türk cumhuriyetleri ile ilgili konular ilave edilmiş, kitaplardaki öğretim değerleri düşük haritalar ve resimler çıkartılmış ve sayfa sayıları azaltılmıştır.

Tablo-9: 1987-1991 Yılları Arasında Ortaokullar ve Liselerde Coğrafya Haftalık Ders Saatleri

Orta Okullar	Sınıf	HDS
Milli Coğrafya-I	VI	2
Milli Coğrafya-II	VII	2
LİSELER		
Coğrafya-I	IX	2
Coğrafya-II	X	2 (Fen bölümleri hariç)
Coğrafya-III	XI	2 (Fen bölümleri hariç)
Diğer Liseler	-	-
<i>Kaynak: Tebliğler Dergisi, 1987.</i>		

Doğanay (1992)'a göre bu yeni program, ortaöğretimdeki coğrafyayı ilerletmek bir yana kapsam ve diğer bazı özellikleri yönüyle 1941'deki uygulamanın gerisine götürmüştür. Bunun nedeni ise bu işin uzmanlarına yaptırmadan yapılan değişikliklerdir. 1987 programına göre, bütün meslek liseleri ve liselerin fen bölümlerinin Türkiye Coğrafyası dersini almalarına gerek yoktu. Doğal olarak bu durum bir çok aydın ve eğitimci tarafından çok sert bir şekilde eleştirilmiştir. Eleştiri yapanlara göre, genç nesil kendi ülkeleri hakkında çok cahil bir şekilde yetiştiriliyorlardı ve bu şartlarda gençlere ülke, vatan, ve memleket sevgisini aşılacak mümkün değildi. Doğanay (1989) bu duruma çözüm olarak ortaokul ve liselerde okutulacak coğrafya dersleri için bir öneri ile

geldi ki, bunu öneri itibar görüp okullarımızda uygulanabilmesi durumunda coğrafya liselerde tekrar arzulanan seviyeye gelebilecekti (Tablo-10).

Sonunda, bu verimsiz coğrafya ders programı 1991’de yenisi ile değiştirildi. Bu tarihten itibaren bütün orta öğretim okullarında sömestr uygulamasına geçilip, seçmeli derslerin sayısı artırılmıştır. Bu dönemde bazı coğrafya dersleri zorunlu dersler olarak programda yerini alırken, ayrıca seçmeli coğrafya dersleri programa eklenmiştir. Eğer öğrenci liseyi bitirdikten sonra herhangi bir sosyal branşta üniversite öğrenimi görmek isterse, lisede seçmeli coğrafya dersleri alarak bir ölçüde kendini daha kolay üniversiteye hazırlayabilecekti. Örneğin lisede okuyan bir öğrenci isterse, hafta da altı (6) saat Türkiye fiziki coğrafyası, altı (6) saat ülkeler coğrafyası, ve sekiz (8) saat Türkiye beşeri ve ekonomik coğrafyası derslerini seçmeli dersler olarak alabilecekti (Tablo-11). Bu yüzden liseden mezun olan bir öğrenci, isterse 24 kredilik bir coğrafya dersi ile mezun olabilme şansına sahip olabilecekti. Bu yeni program ile Doğanay’ın önerdiği programa çok yaklaşmıştır.

Tablo-10: Doğanay’ın Önerdiği Orta ve Lise Coğrafya Ders Programları

Ortaokullar	Sınıf	HDS
Coğrafyaya Giriş	VI	2
Bölgesel Coğrafya	VII	2
Türkiye Coğrafyası	VIII	2
NORMAL LİSELER		
Genel Fiziki Coğrafya	IX	3
Bölgesel Coğrafya	X	2
Türkiye Coğrafyası		
Fen Bölümlerinde	XI	2
Sosyal Bölümlerde	XI	3
MESLEK LİSELERİ		
Coğrafyaya Giriş	IX	2
Türkiye Coğrafyası	X	2
<i>Kaynak: Doğanay, 1989.</i>		

Tablo-11: 1991 Yılında Yürürlüğe Giren Ders Programlarına Göre Coğrafya Dersleri.

Genel Liseler (zorunlu dersler)	HDS
Coğrafya-I	2
Coğrafya-II	2
SEÇMELİ DERSLER	
Türkiye Fiziki Coğrafyası	6
Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası-I	4
Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası-II	4
Ülkeler Coğrafyası-I	6
Toplam: 24	
<i>Kaynak: Tebliğler Dergisi, 1991.</i>	

Bu yıllarda coğrafya derslerinin hedefi ve amacı değişmemiş olmasına rağmen derslerin dağılımı ve içerikleri çok değişmiştir. Bu değişiklikler genel olarak Türkiye'nin ekonomik yapısı, turizm, ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu ortaya çıkan yeni Türk Cumhuriyetleri ve Avrupa Topluluğuna ilişkin konuları içermektedir. Bu yeni program ile ilk defa teklif edilen seçmeli coğrafya derslerinin genel amaçları 1982 yılındaki coğrafya dersleri temel alınarak hazırlanmış, fakat özel amaçlar belirtilmemiştir. Bu yeni program Ders Geçme ve Kredi Sistemine uygun olarak uygulanmaya çalışılmıştır. Ders Geçme ve Kredi Sistemi; öğrenci merkezli, tamamen öğrencinin ilgi ve istekleri doğrultusunda branşlaşmayı hedeflemiş, üretken bireyler yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu uygulamalar önce pilot bazı illerde, daha sonra bütün Türkiye'de uygulamaya konmuştur. Ders Geçme ve Kredi Sistemi, bir çok olumlu yanları olmasına rağmen, bazı aksaklıklar gerekçe gösterilerek, bu aksaklıkları gidermek yerine uygulamaya konmasından üç yıl gibi kısa bir süre sonra kaldırılmıştır.

O tarihten günümüze kadar geçen süre içerisinde ortaöğretim kurumlarımızdaki coğrafya eğitiminin daha iyi olduğunu söylemek mümkün değildir. Artık ortaokullarda coğrafya dersleri tamamen kaldırılmış sadece sosyal bilgiler içerisine serpiştirilmiş coğrafya konuları ile yetinilmektedir.

Liselerimizdeki coğrafya eğitiminin kapsamı iyice daraltılmış ve öğrencinin genel kültürüne katkı sağlanması için bu dersler müfredat programları içinde tutuluyor havası oluşturulmuştur. Yoksa lise 1. sınıflarda okutulan genel coğrafya dersinin bir dönem ile sınırlı tutulmasının başka bir izahı yoktur.

Türkiye’de Coğrafya Eğitiminin Niçin Önem Verilmelidir?

Ülkemizde coğrafya dersine çok vurgu yapılması ve üzerinde çok durulması normaldir. Çünkü Türkiye’nin jeopolitik konumu ve dünya siyasi coğrafyasının bunu zorunlu kıldığı söylenebilir. Türkiye’nin üç kıtanın birbirine en yaklaştığı yerde bulunması, Ortadoğu, Eski Sovyetler Birliği, Kafkasya ve Balkanlar gibi dünyanın en kararsız ve her zaman Türkiye’yi etkileyebilecek yerlere yakın olması ve Türkiye’nin yakın komşularındaki istikrarsızlıklar Türkiye’yi çok etkilemekte ve buralar hakkında bilgi sahibi olmasını gerekli kılmaktadır. Bu yüzden, Türk eğitim sistemi öğrencilerin bölgemizin jeopolitik durumu ve siyasi yapısı hakkında daha çok bilgi sahibi olmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan coğrafya derslerinin sayısı, dersin süresi ve konu zenginliği yönüyle orta öğretim kurumlarımız oldukça kompleks ve zengin olması normaldir. Bundan dolayı, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından günümüze kadar geçen süre içerisinde, coğrafyanın en çok ihmal edildiği dönemlerde bile her zaman zorunlu coğrafya derslerine yer verilmiştir.

Coğrafya dersinde verilecek bilgi ve eğitim ile ülkesini seven, Onun kalkınması için çaba sarf eden nesiller yetiştirmek mümkün olacağına göre, coğrafya dersleri orta öğretim kurumlarımızda sadece bir genel kültür dersi olarak görülüp değerlendirilmemeli, müfredat programları içerisinde genel ve özel amaçları çok detaylı bir şekilde belirtildiği, *“öğretim yöntem ve tekniklerine, ders araç ve gereçlerine yer veren, öğrenci ve öğretmen kılavuz kitaplarının hazırlanması ayrıntılı coğrafya öğretim programlarının bir an önce düzenlenmesi gerekli görülmektedir. Bir programın geliştirilmesinde, ülke gerçekleriyle uyumlu, çağdaş esaslara dayanan felsefi görüş ışığında, hedef, yöntem ve teknikleri, ders kitapları, öğretmen ve öğrenci kılavuzları, ders*

materyalleri ile değerlendirme araçlarının bir bütünlük içinde plânlaması ve yürütülmesi gerekmektedir” (Engin 1993).

Sonuç

Coğrafya müfredatı Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı Devletinin son zamanlarıyla hemen hemen aynı olup bu uygulama 1940’lı yıllara kadar devam etmiştir. 1941 yılındaki ilk Türk Coğrafya Kongresi sonrasında bir ölçüde okullarımızdaki coğrafya eğitiminin genel ve özel amaçları ile içeriği tespit edilmiş, bu çerçevede etrafında günümüze kadar bazı değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu değişiklikler her zaman coğrafya eğitimini iyileştirmemiş, bazı yıllar olumsuz etkilemiştir.

Bu süreç içerisinde, ortaöğretimde coğrafya eğitiminin tarihi seyri incelendiğinde ülkemizdeki siyasi politikanın coğrafya ders programları üzerinde çok etkili olduğu çok açık gözlenebilir. Kısa süre içerisinde değişen yönetimler “ne?” “niçin?” sorularının cevabını hep etkilemişlerdir. Buna bağlı olarak da zaman içerisinde coğrafya derslerinin sayısı ve içeriği konusunda dalgalanmalar olmuştur. Bazı yıllar ülkeler coğrafyasına ağırlık verilirken bazı yıllar ise Türkiye coğrafyasına ağırlık verilmiştir. Bu olumsuz durumun ötesinde, ülkemizdeki eğitimciler Türk gençliğinin coğrafya eğitimini artırmak için oldukça fazla zaman ayırdıkları muhakkaktır. Hiç bir öğrenci coğrafya eğitimi almadan ortaöğretim kurumlarından mezun olamaması bunun kanıtıdır. Bundan sonra yapılması gereken; coğrafya eğitiminde yapılacak yeni düzenlemeler köklü yenilikler getirmeli, içinde bulunduğumuz coğrafyanın, çağın ve toplumumuzun ihtiyaçlarına uygun, bilim ve teknolojik ders araç ve gereçleri ile desteklenmiş bir müfredat programı hazırlanmalıdır. Bu sayede coğrafya sadece yer isimleri ezberleten bir genel kültür dersi görünümünden çıkartılıp hak ettiği yeri alacaktır.

Kaynakça ve Seçilmiş Literatür

- Atatürkçülük ile İlgili Konular (1986). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Tebliğler Dergisi*: 2212, Ankara.
- Antel, S. (1939). *Maarifimiz ve Meseleleri*, Remzi Kitapevi, İstanbul. (Maynard, R. E. 1961'den istifade edilmiştir).
- Ararat, T. (1939). *Tam ölçüde Lise Davası*, Sertel Matbaası, İstanbul. (Maynard, R. E. 1961'den istifade edilmiştir).
- Birsöz, S. (1991). *Seminar on the Reorganization and Reform of the Secondary Education System*. Milli Eğitim Basımevi Press, Ankara.
- Coğrafya Ana Ders Kitaplarının Yazdırılması Hakkındaki Genelge (1985). Milli Eğitim Bakanlığı, *Talim ve Terbiye Kurulu, Genelge*: 108, Ankara.
- Coğrafya Ders Kitabı (1973). *Milli Eğitim Bakanlığı, Tebliğler Dergisi*, 1760, Ankara.
- Coğrafya Dersi Programı Hakkında Genelge (1983). *Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu*, dosya no. 320, Ankara.
- Coğrafya Dersi Taslak Programı Hakkında Genelge (1971). *Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu*, Genelge no. 110, Ankara.
- Coğrafya Dersinde Yapılan Değişikler (1993). *Milli Eğitim Bakanlığı, Tebliğler Dergisi*, 2381, Ankara.
- Coğrafya Programı (1992). *Milli Eğitim Bakanlığı, Tebliğler Dergisi*, 2369, Ankara.
- Doğanay, H. (1989). Coğrafya ve Liselerimizde Coğrafya Öğretim Programları. *Türk Kültürü Dergisi*, 11: 7-24, Ankara.
- Doğanay, H. (1992). Milli Coğrafya Ders Kitabı Hakkında Rapor. *Türk Kültürü Dergisi*, Ankara, 273, 53-57.
- Engin, İ., Akbaş, Y., Gençtürk, E. (1993). I. Coğrafya Kongresinden Günümüze Liselerimizde Müfredat Programlarındaki Değişimler. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 157, Kış 2003.
- Erdem, S. (1990). *Coğrafya, Milli Coğrafya, ve Vatandaşlık Bilgileri Derslerinin Teftişinde ve Zümre Toplantılarında Dikkate Alınacak Ortak Esaslar*. Yayın no. 4, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Ergin, O. (1939). *Türkiye Maarif Tarihi*. Osmanbey Matbaası, İstanbul, sayfa:741-742. (Maynard, R. E. 1961'den istifade edilmiştir).

Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İlköğretim II. Kademe ve Liselerde Coğrafya Dersi ve Müfredatının Değişimi

- İşbir, E. G. (1991). *Seminar on the Reorganization and Reform of the Secondary Education System*. 22-24, Milli Eğitim Basımevi Press, Ankara.
- Lise birinci ve ikinci devre müfredat programları (1340). Maarif Vekaleti, Emre Matbaası, İstanbul, sayfa 3.
- Lise programı (1938). Kültür Bakanlığı, İstanbul Devlet Basımevi.
- Lise Coğrafya Programı (1942). Milli Eğitim Bakanlığı, *Talim ve Terbiye Kurulu, Yönetmelik*, Ankara.
- Lise İki ve Üçüncü Sınıfları İçin Coğrafya Ders Programı (1974). Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, 1775, Ankara.
- Liselerde Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliği (1991). Yönetmelik sayısı. 130, Ankara.
- Maynard, R. E. (1961). The Lise and its Curriculum in The Turkish Educational System. Doktora tezi University of Chicago, Illinois USA.
- Milli Coğrafya Ders Dağılım Çizelgesi (1985). Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*. 2195, Ankara.
- Okcabol R. (1980). Doktora tezi. A systems approach to the problem of expansion of middle school facilities in rural Turkey. Michigan State University.
- Ortaokul Programı (1949). Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, sayı: 921.
- Orta Öğretim Kurumları Coğrafya Programının Kabulü (1983). Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, Ankara.
- Orta Öğretim Kurumları Coğrafya Dersi Programları (1992). Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, 2357, Ankara.
- Ödev Yönetmeliği (1985). Milli Eğitim Bakanlığı, *Talim ve Terbiye Kurulu, Genelge*: 1, Ankara.
- Sezgin, R. (1991). *Seminar on the Reorganization and Reform of the Secondary Education System*. Milli Eğitim Basımevi Press, Ankara.
- Yeni Açılacak Klasik Liselerde Okutulacak Coğrafya Dersleri (1941). *Milli Eğitim Bakanlığı, Tebliğler Dergisi*, Ankara.